

Jaworski, Tadeusz

Nowe akty prawne w zakresie kultury

Muzealnictwo 28 29, 99-103

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nowe akty prawne w zakresie kultury

W latach 1982—1983 miała miejsce ożywiona działalność prawotwórcza dotycząca regulacji różnych sfer życia kulturalnego, w tym także działalności muzeów oraz zatrudnionych w nich pracowników. Szczegółowe komentowanie wszystkich wydanych w tym okresie aktów prawnych dotyczących kultury jest zbyt ciężkie, niemniej krótkie scharakteryzowanie niektórych spośród nich może okazać się przydatne dla pracowników muzeów. Przyjmując takie założenie, informacja niniejsza będzie dotyczyła następujących aktów prawnych:

- ustawy o urzędzie Ministra Kultury i Sztuki oraz rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu i trybu działania Ministra Kultury i Sztuki;
- ustawy o Narodowej Radzie Kultury oraz o Funduszu Rozwoju Kultury, jak również niektórych aktów prawnych wydanych na podstawie tej ustawy;
- ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o urzędzie Ministra Kultury i Sztuki (Dz.U. Nr 14, poz. 112) regulując status prawny Ministra Kultury i Sztuki jako naczelnego organu administracji państwowej w sposób wyraźny eksponuje problematykę, która jest przedmiotem działalności muzeów; mianowicie wśród podstawowych celów działalności Ministra Kultury i Sztuki wymienia ochronę dóbr kultury oraz tradycji i dziedzictwa narodowego, jak również upowszechnianie humanistycznych wartości kultury narodowej i światowej. Ustawa do zakresu działania Ministra Kultury i Sztuki zalicza m.in. sprawy ochrony dóbr kultury, muzealnictwa oraz kultury ludowej i rękodzieła artystycznego.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1983 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu działania Ministra Kultury

i Sztuki (Dz.U. Nr 32, poz. 150) precyzując poszczególne sprawy należące do kompetencji tego ministra, ustala m.in., że w zakresie ochrony dóbr kultury i muzealnictwa Minister Kultury i Sztuki nadzoruje działalność wojewódzkich konserwatorów zabytków oraz muzeów, ustala: programy ochrony dóbr kultury, programy rozwoju muzealnictwa, programy odnowy miast zabytkowych i zespołów staromiejskich, koordynuje sprawy ewidencji i dokumentacji zabytków oraz zatwierdza dokumentacje konserwatorskie dotyczące obiektów wpisanych na listę dziedzictwa światowego i innych cennych obiektów zastrzeżonych do decyzji Ministra Kultury i Sztuki.

Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o Narodowej Radzie Kultury oraz o Funduszu Rozwoju Kultury (Dz.U. Nr 14, poz. 111) wprowadziła dwie nowe, ważne dla polskiej kultury instytucje prawne: Narodową Radę Kultury — organ doradczy Rady Ministrów oraz Fundusz Rozwoju Kultury realizujący w resorcie kultury funkcję, którą do czasu uchwalenia tej ustawy spełniał budżet państwa. Narodowa Rada Kultury jest organem opiniodawczym i doradczym Rady Ministrów mającym na celu zapewnienie uczestnictwa kulturotwórczych sił narodu w kształtowaniu i realizacji zadań polityki kulturalnej. Wśród głównych celów Rady ustawa wymienia ochronę tradycji i poszanowania dziedzictwa kulturalnego narodu polskiego oraz upowszechnianie i utrwalanie obecności kultury polskiej w świecie; sprawy te są m.in. dziedziną działalności muzeów.

W skład Rady wchodzi szeroka reprezentacja środowisk twórczych, organizacji politycznych, społecznych, kulturalnych, naukowych i organów administracji państwowej. Zadaniem Rady jest m.in. opiniowanie założeń polityki kulturalnej, rozpatrywanie programów rozwoju i upowszechniania kultury, inspirowa-

nie i ocena działań podejmowanych na rzecz ochrony dóbr kultury, opiniowanie programów międzynarodowej współpracy kulturalnej.

Fundusz Rozwoju Kultury został utworzony w celu zapewnienia materialnych warunków dla rozwoju polskiej kultury odczuwającej od wielu lat głębokie niedofinansowanie, szczególnie w działach upowszechniania kultury, rozwoju sieci placówek kultury, bibliotek oraz ochrony zabytków.

Fundusz Rozwoju Kultury składa się z funduszy: centralnego, wojewódzkich, miejskich, miejsko-gminnych i gminnych, przy czym ustawa określa, co stanowi dochody każdego z nich. Głównym źródłem dochodów funduszu centralnego są przekazywane przez Ministra Finansów dochody budżetu państwa (w wysokości 13,6% podatku od płac; Rada Ministrów może zwiększyć ten procent). Związanie wielkości środków przeznaczonych na kulturę z narastającym funduszem płac stanowi gwarancję stałego przyrostu środków Funduszu Rozwoju Kultury. Środki Funduszu przeznacza się na finansowanie:

- twórczości artystycznej oraz działalności instytucji artystycznych;
- ochrony dóbr kultury oraz muzealnictwa;
- bibliotek oraz rozwoju czytelnictwa;
- kinematografii;
- działalności domów kultury, klubów, świetlic oraz innych placówek upowszechniania kultury i sztuki;
- społecznego ruchu kulturalnego oraz regionalnych stowarzyszeń kulturalnych;
- utrzymania, budowy i rozbudowy obiektów oraz urządzeń służących działalności kulturalnej;
- dokształcania i doskonalenia zawodowego pracowników upowszechniania kultury;
- upowszechniania kultury polskiej za granicą oraz współpracy kulturalnej z zagranicą;
- badań i analiz naukowych z zakresu kultury i sztuki;
- innych wydatków związanych z kulturą i sztuką.

Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15 grudnia 1982 r. w sprawie trybu finansowania instytucji i rodzajów działalności kulturalnej z Funduszu Rozwoju Kultury wprowadza istotną zmianę w zasadach finansowania

muzeów. Muzea, które dotychczas były finansowane według zasad określonych dla jednostek budżetowych, są obecnie finansowane z Funduszu Rozwoju Kultury właściwego szczebla i rozliczają się z tym funduszem na zasadach obowiązujących zakłady budżetowe. Stwarza to możliwość wypracowywania przez muzea dodatkowych środków finansowych oraz przeznaczania ich na rozwój działalności merytorycznej.

Centralny Fundusz Rozwoju Kultury gromadzi także środki dewizowe (fundusz dewizowy), które mogą być przeznaczone m.in. na zakup za granicą maszyn, urządzeń, sprzętu, materiałów i surowców, książek oraz innych przedmiotów niezbędnych do działalności jednostek organizacyjnych resortu kultury jak również na zakup wybitnych dzieł sztuki, eksponatów z wystaw w kraju i za granicą cennych poloników i innych przedmiotów z dziedziny twórczości artystycznej.

Z dniem 1 stycznia 1984 r. weszła w życie ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. Nr 38, poz. 173). Ustawa ta wymaga dokładniejszego skomentowania z dwóch powodów; po pierwsze — wprowadza zmiany w systemie prawnym ochrony dóbr kultury funkcjonującym na podstawie ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach, po drugie — w odniesieniu do materiałów archiwalnych gromadzonych i przechowywanych przez muzea i biblioteki wprowadza przepisy prawne obowiązujące w jednostkach państwowej sieci archiwalnej.

Jakie zmiany zostały wprowadzone w ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach? Na pytanie to najogólniej można odpowiedzieć następująco: ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wyłączyła materiały archiwalne spod działania przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach. Najistotniejsze zmiany wprowadzone w ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach są następujące:

- z ochrony prawnej przewidzianej tą ustawą wyłączone zostały, znajdujące się w muzeach i bibliotekach, materiały archiwalne wchodzące w skład narodowego zasobu archiwalnego; z ochrony tej wyłączone zosta-

ną także materiały archiwalne, wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez wojewódzkich konserwatorów zabytków (nastąpi to z chwilą skreślenia ich z rejestru zabytków oraz wpisania do centralnego rejestru niepaństwowego zasobu archiwalnego, który jest prowadzony przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych);

- z wyliczenia przykładowego, precyzującego pojęcie „dobra kultury” (art. 5 ustawy z 15 lutego 1962 r.) został skreślony pkt 8 dotyczący materiałów archiwalnych;
- materiały biblioteczne, wyszczególnione w art. 5 pkt 9 ustawy z 15 lutego 1962 r., podlegają ochronie na podstawie przepisów tej ustawy o ile nie wchodzą w skład narodowego zasobu archiwalnego;
- dyrektorzy muzeów sprawują ochronę zabytków znajdujących się w muzeach oraz innych zabytków (w zakresie im zleconym) na podstawie przepisów ustawy z 15 lutego 1962 r. natomiast ochronę materiałów archiwalnych — będących w muzeach pod ich pieczę i wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego — sprawują (od 1 stycznia 1984 r.) na podstawie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Materiałami archiwalnymi wchodzącymi w skład narodowego zasobu archiwalnego są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytwarzania, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności państwa polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki — powstała w przeszłości i powstająca współcześnie. Narodowy zasób archiwalny dzieli się na państwowy zasób archiwalny oraz niepaństwowy zasób archiwalny. Państwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne powstałe i powstające w wyniku działalności:

- 1) organów państwowych oraz innych państwowych jednostek organizacyjnych;
- 2) obcych organów władzy i administracji państwowej i innych organów, jednostek organizacyjnych i organizacji, związków wyznaniowych, a także okupacyjnych jednostek wojskowych, jeżeli materiały te znajdują się w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Państwowy zasób archiwalny tworzą również materiały archiwalne powstałe w wyniku działalności:

- 1) partii politycznych oraz innych organizacji o charakterze politycznym, społecznym, zawodowym i gospodarczym;
- 2) kościołów i związków wyznaniowych;
- 3) innych niepaństwowych organizacji i jednostek organizacyjnych;
- 4) działaczy politycznych, społecznych i gospodarczych, twórców w dziedzinie nauki i techniki, kultury i sztuki oraz innych osób, które wniosły swój historyczny wkład do rozwoju państwa polskiego, życia politycznego, społecznego i gospodarczego oraz do rozwoju nauki i techniki oraz kultury i sztuki;
- 5) rodzin i rodów, które wywierały historyczny wpływ na sprawy państwowe, stosunki polityczne, gospodarcze i społeczne, a także dotyczące ich majątków, przedsiębiorstw i innej aktywności gospodarczej, jeżeli materiały te stały się własnością państwa w wyniku zakupu, darowizny lub w innej drodze.

Niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne, które nie są własnością państwowych jednostek organizacyjnych. Zasób ten jest ewidencjonowany albo nieewidencjonowany.

Ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne powstałe i powstające w wyniku działalności:

- 1) partii politycznych;
- 2) organizacji politycznych, spółdzielczych i innych organizacji społecznych;
- 3) kościołów i związków wyznaniowych;
- 4) innych niż wymienione w pkt. 2 niepaństwowych jednostek organizacyjnych oraz stanowiące ich własność.

Nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały powstałe i powsta-

jące w wyniku działalności osób fizycznych, stanowiące własność tych osób lub ich prawnych następców.

Podstawowe zasady postępowania z materiałami archiwalnymi określa rozdział 2 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. Spośród tych zasad warto wskazać na dwie: pierwszą dotyczącą niezbywalności materiałów archiwalnych, drugą dotyczącą pierwokupu materiałów archiwalnych.

Art. 7 ustawy stanowi, że materiały archiwalne wchodzące do państwowego zasobu archiwalnego nie mogą być zbywane oraz nie mogą być — poza wypadkami określonymi w ustawie — przekazywane innym jednostkom organizacyjnym niż określone w art. 22 ustawy, co oznacza, iż mogą być przekazywane m.in. państwowym muzeom i bibliotekom, które gromadzą i przechowują materiały archiwalne wchodzące w skład narodowego zasobu archiwalnego.

Art. 9 ust. 1 ustawy przyznaje archiwom państwowym oraz archiwom państwowym wyodrębnionym prawo pierwokupu materiałów archiwalnych wchodzących do nieewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego. Jednakże to prawo pierwokupu — co wynika z art. 9 ust. 2 ustawy — nie ma zastosowania, jeżeli wyżej wskazane materiały archiwalne są oferowane do nabycia muzeom lub bibliotekom w celu uzupełnienia aktualnie posiadanego archiwalnego zasobu historycznego tych jednostek. Muzea mogą więc nadal kupować materiały archiwalne, które czynić będą bardziej kompletnymi już posiadane zasoby archiwalne, gromadzone zgodnie z zakresem ich działania określonym w statucie. Warto podkreślić, że muzea mogą nadal korzystać z prawa pierwszeństwa nabywania zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych (odpowiadających ich statutowo określoneму przedmiotowi działania), które jest przewidziane w art. 62 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach, jak również przyjmować darowizny i zapisy (legaty) uzupełniające już posiadane zasoby archiwalne. Centralnym organem administracji państwowej w sprawach państwowego zasobu archiwalnego jest Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, do którego zakresu działania należy:

- 1) koordynowanie działalności archiwalnej na terenie państwa;
- 2) prowadzenie centralnego rejestru niepaństwowego zasobu archiwalnego oraz kontrola rejestrów prowadzonych przez podległe mu archiwa państwowe;
- 3) wydawanie zezwoleń na czasowy wywóz określonych materiałów archiwalnych;
- 4) nadzór nad gromadzeniem, brakowaniem, ewidencją, przechowywaniem, opracowywaniem, udostępnianiem i zabezpieczaniem materiałów archiwalnych;
- 5) nadzór nad działalnością naukową i wydawniczą prowadzoną w archiwach państwowych;
- 6) prowadzenie współpracy międzynarodowej w zakresie spraw archiwalnych.

Działalność archiwalną w zakresie państwowego zasobu archiwalnego prowadzi państwowa sieć archiwalna. Sieć tę tworzą:

- archiwa państwowe;
- archiwa państwowe wyodrębnione (archiwum Sejmu PRL, archiwum Rady Państwa, archiwa jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez Ministrów: Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Spraw Zagranicznych);
- archiwa zakładowe organów państwowych i innych państwowych jednostek organizacyjnych;
- archiwum Komitetu do Spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja”.

Działalność archiwalną w zakresie państwowego zasobu archiwalnego prowadzą również:

- jednostki organizacyjne, które posiadają powierzony zasób archiwalny (są to jednostki organizacyjne, którym Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych powierzy na stałe lub na czas określony gromadzenie i przechowywanie materiałów archiwalnych);
- państwowe biblioteki i muzea, które gromadzą i przechowują materiały archiwalne wchodzące do państwowego zasobu archiwalnego.

Działalność archiwalna obejmuje gromadzenie, ewidencję, przechowywanie, opracowywanie, zabezpieczanie i udostępnianie materiałów archiwalnych oraz prowadzenie działalności informacyjnej.

Materiały archiwalne udostępnia się jednost-

kom organizacyjnym i obywatelom dla potrzeb nauki, kultury, techniki oraz gospodarki.

Materiały archiwalne są udostępniane po upływie 30 lat od ich wytworzenia, jeżeli nie narusza to prawnie chronionych interesów państwa i obywateli.

Do zakresu działania archiwów państwowych należy w szczególności:

- 1) kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego;
- 2) prowadzenie rejestru niepaństwowego zasobu archiwalnego;
- 3) ewidencja, przechowywanie, opracowanie, zabezpieczenie i udostępnianie materiałów archiwalnych należących do ich zasobu archiwalnego;
- 4) kontrola postępowania z materiałami archiwalnymi wchodzącymi do państwowego zasobu archiwalnego w archiwach zakładowych, w składnicach akt oraz jednostkach organizacyjnych z powierzonym zasobem archiwalnym;
- 5) wydawanie uwierzytelnionych odpisów, wypisów, wyciągów i reprodukcji przechowywanych materiałów;

6) prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych;

7) popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenia działalności informacyjnej.

Na zakończenie tej części informacji niezbędne jest przytoczenie *in extenso* treści art. 39 ust. 1 ustawy; brzmi on następująco: *państwowe biblioteki i muzea, które gromadzą i przechowują materiały archiwalne, w zakresie tych materiałów pełnią funkcje jednostek państwowej sieci archiwalnej.* Z przepisu tego, jak również z art. 39 ust. 2 ustawy wynika, że muzea państwowe w zakresie posiadanego przez nie zasobu archiwalnego podlegają przepisom ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Z tego głównie powodu dokładna znajomość przepisów ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (ogłoszonej w Dzienniku Ustaw Nr 38 z 1983 r.) jest nieodzowna w działalności każdego muzeum.